

Grundlovstale 2007. Astrup Præstegård

Svend Andersen

Kære deltagere i grundlovsfesten!

I Danmark går det godt for tiden. Arbejdsløsheden er nærmest afskaffet og der er faktisk mangel på arbejdskraft. Hvordan skal vi finde ledige hænder til det arbejde, der venter? Forleden kunne vi høre om et kreativt forslag. Vi afskaffer Store Bededag som fridag og vinder så og så mange 100.000 arbejdstimer.

Det lyder som en rigtig god idé. Når nu vi alligevel er holdt op med at bede, så lad os dog arbejde i stedet for. Men hvorfor standse ved Store Bededag; hvorfor ikke tænke videre i de kreative baner og tage Grundlovsdag med? Hvad skal vi med den halve fridag 5. juni? Er der nogen som helst grund til ikke at afskaffe Grundlovsdag?

Ja, der er en meget god grund til *ikke* at afskaffe Grundlovsdag som en national festdag!

Grundlovsdag er en mærkedag for hele den danske befolkning; den er ligeså betydningsfuld som de mærkedage, vi markerer i vores private liv: den dag, vi mødte vores elskede, eller bryllupsdagen for eksempel. Man kan så diskutere, om 5. juni 1849 som mærkedag minder mest om en bryllupsdag eller måske snarere om en skilsmissegang. Grundloven er jo udtryk for, at forholdet mellem kongen og befolkningen blev løsnet. Enevælden blev afskaffet. Så befolkningen var ikke mere undersåtter under en alfaderlig monark. Folket frigjorde sig. Det tilkæmpede sig den form for frihed, som K.E. Løgstrup har kaldt frihed som delagtighed i magt. Det er jo det, demokrati betyder: folke-styre, altså det at vi som borgere i sidste ende styrer os selv. Vi er ikke kun underlagt myndigheders og andres magt; vi har selv del i magten. Det er jo det, der kendetegner den moderne form for politisk orden: hvor der i tidligere tider var en klar forskel mellem øvrighed og undersåtter, så er vi i et demokratisk samfund alle på en gang øvrighed og undersåt. Den politiske magt ligger hos folket.

I nogle lande betød de moderne tider en brutal skilsmisse mellem monarki og folk, f.eks. i Frankrig, hvor monarkiet ikke bare blev afskaffet, men hvor kongefamilien simpelthen blev henrettet.

I Danmark gik det mere fredeligt for sig. Der var ikke blodige gadekampe i København i 1848-49. Derimod bevægede et fredeligt optog af borgere sig gennem det, der nu er Strøget, op til kongen på Christiansborg. Og kongen blev hverken afsat eller halshugget, for han var klog nok til at imødekomme folkets krav om medbestemmelse. Han afgav ikke al sin magt til folket; han kunne nøjes med at begrænse sin magt. Derfor stod der i Grundlovens allerførste paragraf: ”Regeringsformen er indskrænket monarkisk” – og det står der stadigvæk.

Grundloven af 5. juni 1849 var altså ikke en skilsmissebevilling, men snarere en ægtepagt, hvor parternes respektive rettigheder blev justeret. De retskyndige er enige om, at man ikke kan kalde Danmark af 5. juni 1849 et demokrati i streng forstand. Hvis enevælden var blevet afløst af egentligt folkestyre skulle den første paragraf have lydt anderledes. Den skulle have lydt nogenlunde som den tyske grundlov: "Forbundsrepublikken Tyskland er en demokratisk og social stat. Al statsmagt udgår fra folket". I den danske grundlov af 1849 står der derimod, at den udøvende magt ligger hos kongen og rigsdagen i forening, og at den udøvende magt er hos kongen. Men alligevel var med junigrundloven fra 1849 selve tanken om folkestyre sat i verden; og der var sat en bevægelse i gang hen imod en mere og mere konsekvent virkeliggørelse af den tanke. Et markant punkt i den udvikling var jo det såkaldte systemskifte i 1901, der sikrede, at regeringsmagten skulle bygge på folketingets flertal, altså at regeringen blev dannet i overensstemmelse med det valg, befolkningen havde truffet – eller rettere sagt: den del af befolkningen som havde valget. Det vender jeg tilbage til.

Der er altså grund til at fejre 5. juni, fordi vi kan se tilbage på den dag, hvor Danmark blev en moderne stat på den måde, at folket fik del i den politiske magt. Grundlovsdag er hverken som en bryllupsdag eller en skilsmissegang, men som en ægtepagtsdag.

En moderne stat er også en stat, hvor hver enkelt borger har en række frihedsrettigheder. I vore dage kan man somme tider høre kritiske røster mod talen om rettigheder. Også fra præster og teologer. De mener, at vi skulle tale mere om pligter end om rettigheder. Men til det må man sige, at rettigheder er en uomgængelig del af et moderne samfund. Rettigheder beskytter det enkelte menneske mod overgreb fra statsmagtens side; og rettigheder giver den enkelte og grupper spillerum til at være aktive i det offentlige liv. Derfor har vi ret til privatlivets fred; vi har ejendomsret; vi har ret til undervisning og vi har forsamlings- og foreningsfrihed. Og så har vi jo ytringsfrihed: "Enhver er berettiget til på tryk, i skrift og tale at offentliggøre sine tanker". Under den såkaldte Muhammed-krise sidste år blev ytringsfriheden nærmest fremstillet som uindskrænket, og som selve indbegrebet af dansk demokrati. Man fik det indtryk, at Grundlovens § 77 er den allervigtigste paragraf af dem alle. Men hvis man læser denne paragraf, bliver man klar over, at ytringsfriheden ikke er absolut og uindskrænket; for der er en tilføjelse til retten til at ytre sig: "dog under ansvar for domstolene". Og vi har som bekendt en række love, der begrænser ytringsfriheden: om blasfemi, om racisme – og om majestætsfornærmelse.

Efter min mening kan retten til at ytre sig ikke fremhæves på de andre rettigheders bekostning. Jeg vil pege på en anden rettighed, der er mindst ligeså vigtig. Den hører vi næsten dagligt om i

medierne, når der fortælles, at en person er kommet i grundlovsforhør. Retten til grundlovsforhør er en del af den paragraf, der siger, at ”Den personlige frihed er ukrænkelig” – og den indebærer, at ”Enhver der anholdes, skal inden 24 timer stilles for en dommer”. Hvis dommeren ikke har grundlag for at afsige en fængslingskendelse, skal den pågældende løslades. Den mest fundamentale form for frihed er jo friheden til at være dér, hvor man selv ønsker det. Derfor er anholdelse og fængsling et drastisk frihedsberøvelse.

Retten til grundlovsforhør er en af de ting, der gør Danmark til en *retsstat*. At leve i en retsstat betyder, at der ikke sker vilkårlige indskrænkninger i éns personlige frihed; at man kun bliver anholdt og anklaget og evt. straffet, hvis det kan påvises, at man har overtrådt gældende lov. Den beskyttelse, der ligger i retsstatens principper gælder enhver, uanset hvor stor en usling han eller hun så måtte være. Retsstatens principper gælder sågar den p.t. mest forhadte person i landet, nemlig den unge fulderik, der lørdag aften løb ind på Parkens fodboldbane omkring kl. 21.45. Han blev med rette anholdt, og som vi kunne høre i medierne: han har været i grundlovsforhør.

Men netop sagen om den tåbelige overfaldsmand belærer os om nogle vigtige trusler mod retsstaten. En retsstat eksisterer ikke bare fordi et lands grundlov indeholder paragraffer om retssikkerhed. Retsstaten forudsætter en rets-kultur, dvs. at retssikkerhedens tankegang er indøvet hos de fleste samfundsborgere: hos politikerne, dommerne, juristerne og i sidste ende hos os alle sammen. Men der er mindst to fænomener, som strider mod retsstatens principper, og det er syndebukke-udpegning og selvtægt. Netop de to fænomener har vi set udfolde sig temmelig uhammet i forbindelse med den ulyksalige afslutning på svenskerlandskampen. Den unge hooligan, der overfaldt dommeren blev gjort til syndebuk for, at kampen endte med et nederlag. Men ret skal være ret: det var ikke hans overfald, der indledte den danske nedtur; det gjorde en dansk spillers overfald af en modspiller. – Efter at billederne af overfaldet havde været vist på TV igen og igen og fra alle vinkler gik der efter sigende en sms-kæde i gang med mandens navn. Problemet var, at manden med det sms’ede navn ikke havde noget som helst med sagen at gøre. Men det egentlige problem er jo, at nogen overhovedet finder på at rundsende navnet for på den ene eller den anden måde at skade ham. Dermed tager man retten til at straffe i egen hånd. Det er det, der kaldes selvtægt – eller lynchning. Og det er gift for enhver retsorden. Og som sagt: en retsorden, en retsstat afhænger ikke kun af lovens paragraffer; den afhænger i sidste ende af, hvordan vi hver især reagerer på lovovertrædelser. Selv en forbryder skal have en fair behandling.

I vore dage viser folkestemningen sig måske klarest ved de store sportsarrangementer. Derfor siger det meget om retskulturen i samfundet, hvordan både sportsfolk og tilskuere opfører sig. Også i det

perspektiv var det lidet opløftende at overvære slutningen af det, der i gamle dage var en folkefest: en svenskerkamp i Parken.

Hele denne sag viser, at Grundloven er et dokument, der forpligter. Grundloven udtrykker de normer og principper, vort samfund bygger på. Men de principper er kun levende, så længe tilstrækkeligt mange borgere er bevidste om dem, diskuterer dem og giver dem videre til den næste generation. Grundlovens ånd holder ikke sig selv i live.

Derfor er det ikke nok at se tilbage på 5. juni 1849. Vi skal hele tiden spørge, om grundloven stadigvæk giver et dækkende udtryk for vores politiske fællesskab. Med andre ord: på Grundlovsdag skal vi ikke kun forsøge at forstå nutiden ud fra fortiden, men også med et blik på fremtiden.

Det er klart, at Grundloven er præget af sin tid og derfor på mange punkter er utidssvarende. Det vil jeg til slut nævne nogle eksempler på.

Jeg har allerede nævnt, at Grundloven ikke fastslår, at Danmark er et demokrati. Det er simpelthen noget sjusk, der burde bringes på plads hurtigst muligt. I disse tider med megen tørklædedebat er det måske også på sin plads at minde om, at der ikke står noget i grundloven om at mænd og kvinder er ligestillede. Faktisk står der i Grundloven af 1849, at ”valgret til Folketinget har enhver uberygtet *mand* over 30”. På det punkt blev der dog som bekendt indført ligestilling i 1915, hvor kvinderne fik valgret. Men det er da tankevækkende, at det er mindre end 100 år siden, vi indførte politisk ligestilling mellem kvinder og mænd. Og går vi uden for det politiske gik der jo meget længere tid. Ja, man kan diskutere, om der er fuld ligestilling i Folkekirken, så længe der er mandlige præster, som ikke vil give deres kvindelige kolleger hånden.

Grundloven forudsætter, at Danmark er en helt igennem suveræn nationalstat. Problemet i 1849 var så at sige, hvor stor nationalstaten Danmark var. Skulle Grundloven gælde i det egentlige danske rige, altså til Kongeåen, eller skulle den række til Ejderen, altså omfatte Slesvig? Det problem førte til krigen i 1864. Den nuværende grundlov fra 1953 tager et vist hensyn til, at Danmark er del af en større verden, både i form af De Forenede Nationer og Den Europæiske Union. At vi er medlemmer af disse overnationale fællesskaber betyder ikke, at Grundloven er sat ud af kraft. Men det betyder, at vi som land har underlagt os en international retsorden. Jeg er ikke sikker på, at vi som borgere har de tilstrækkelige muligheder for at få afprøvet, om vores internationale aktiviteter er i overensstemmelse med den danske grundlov eller ej. Jeg finder det for eksempel meget betænkeligt, hvis Højesteret forhindrer en gruppe borgere i at få afprøvet, om Danmarks deltagelse i angrebskrigen mod Irak skete i overensstemmelse med folkeretten eller ej.

I øvrigt synes jeg godt, vi kunne opføre os som lidt mere helhjertede medlemmer af Den Europæiske Union. Når man rejser i et land som Italien, kan man på markedspladen i enhver by – den være nok så lille og afsides – finde en statue, der symboliserer det stolte fædreland Italien. Italienerne lider ikke af mangel på fædrelandskærlighed. Men ved siden af statuen vejer både den italienske trikolor og det europæiske stjernebanner. I Danmark skal man derimod lede længe efter de europæiske stjerner i det offentlige rum.

Endelig forudsætter Grundloven, at Danmark befolkes af ét folk, som er fælles om kultur og religion. Det viser sig i den meget omtalte §4: ”Den evangelisk-lutherske kirke er den danske folkekirke og understøttes som sådan af staten”. Der er stadigvæk mange, der taler om Danmark som et kristent land, et samfund der bygger på såkaldte kristne værdier osv.

Men det Danmark, som Grundloven gælder for – dvs. Danmark som *politisk fællesskab* – kan ikke mere betragtes som et ensartet kristent land. Selv om godt 80 % af befolkningen er medlemmer af Folkekirken, er der et stort antal borgere, som ikke er det, ja som ikke er kristne - enten fordi de er ateister eller fordi de har en anden religion, hvad enten det så er jødedom, Asatro eller islam. Disse mennesker er ikke fremmede; de er medborgere, for Grundloven sikrer dem ret til at have deres tro. En af de grundlæggende frihedsrettigheder er jo religionsfriheden. På det punkt var Grundtvig i øvrigt forud for sin tid. Han sagde om den kommende grundlov, at den skulle sikre:

”Frihed til at være sin Tro bekendt, naar man har nogen, og sin Vantro med, naar man ingen Tro har”.

Med de grundlæggende friheder: religionsfrihed, ytringsfrihed og foreningsfrihed skaber grundloven faktisk rammerne for det, man kalder et multikulturelt samfund. Grundloven fastslår, at man er en fuldgyltig dansk borger, uanset hvilken religion og kultur man har. I de seneste årtier er disse rammer faktisk fyldt ud, sådan at luthersk kristendom og dansk kultur ikke mere er enerådende. Også på det punkt udfordrer Grundloven os. Den udfordrer os til at tolke vores politiske fællesskab sådan, at også mennesker med fremmed kultur og anden tro kan blive ligeværdige medborgere. I den forbindelse bør vi tænke på, at der i dag står en partileder på talerstolen et eller andet sted (eller flere); han er en af de mest folkekære politikere – men han har ikke en kristen baggrund, men derimod en muslimsk. Nu er det temmelig nemt at betragte Naser Khader som ligeværdig medborger. Men vi bør nok øve os i også at kunne respektere f. eks. et muslimsk tørklæde på Folketingets talerstol – på samme måde som vi respekterer færøske og grønlandske politikere i deres nationaldragt.

Så, kære festdeltagere, når vi fejrer grundloven, ser vi tilbage på en mærkedag i fortiden; en lykkelig begivenhed i det danske folk, på samme måde som indgåelse af ægteskab er en lykkelig begivenhed for os som privatmennesker. Men et ægteskab er ikke lykkeligt, blot fordi der foreligger en vielsesattest eller en ægtepagt. Et ægteskab lever af en kærlighed, der hele tiden er i stand til at forny sig og tage nye udfordringer op. På samme måde lever vort politiske fællesskab af, at vi ikke betragter Grundloven som en urørlig og uforanderlig hellig bog. Vort fællesskab lever af, at vi fornyer os selv som aktive borgere, der anerkender hinandens ligeværdige frihed til at være anderledes.